Paul Csavdari

Calul troian al filosofiei

Septuaginta și domesticirea iudaismului

Filosofia greacă nu avea nevoie de zei. Avea nevoie de mecanisme. Iar "canonul" este mecanismul suprem: fixezi un corpus, standardizezi sensul, creezi o castă de interpreți — și ai, pe termen lung, unitate politică. Așa s-au născut canoanele „marilor” religii. Peste tot, același tipar: text fix+ autoritate+ imperiu.

Cazul iudaismului nu intră în această logică prin mărime sau forță militară. Intră prin utilitate strategică. Iudaismul era dificil: monoteism rigid, rezistență la sincretism, tradiție scrisă. Exact materialul care, dacă este „pus pe tipar” și „tradus” pe limbă imperială, devine exportabil. Aici se află cheia. Septuaginta nu a fost „o simplă traducere”. A fost calul troianprin care filosofia a intrat în cetatea iudaismului și a deschis poarta controlului ideologic.

Nu Palestina explică „cadoul” filosofilor, ci diaspora

Iudaismul nu era un imperiu, dar era peste tot. Centre iudaice documentate în epocă:

- Alexandria, Leontopolis, Memphis, Pelusium, Naucratis (Egipt); Cirene (Libia); Antiohia, Seleucia, Dura, Damascus (Siria); Tars, Sardes, Smirna, Efes, Pergam, Milet (Asia Mică); Delos, Corint, Tesalonic, Filipi, Atena (spațiul grec); Roma, Ostia, Puteoli (Italia); plus Babilonul și marile comunități din Mesopotamia.

Diaspora era numeroasă, coezivă, refractară la asimilare. Evreii nu se dizolvau. Țineau sabatul, dieta, circumcizia, calendarul. Pentru un imperiu, o astfel de diasporă este fie problemă, fie resursă. Soluția „modernă” la problemă: canonizare pe limba imperiului.

De ce putea funcționa doar la evrei

1. Monoteism rigid— nu admite sincretism; de aici și utilitatea unei „îmblânziri” prin instrument textual.

2. Tradiție scrisă existentă— Tora, profeți, psalmi; adică materie primă deja colectată, gata de standardizat.

3. Diasporă întinsă— odată ce ai textul „corect”, îl arunci în rețea: mesaj uniform peste tot, în greacă, fără rezistența barierei lingvistice.

Așa arată un „proiect” pe care filosofia îl poate livra puterii: un popor mic, dar cu multe noduri în marile orașe ale Imperiului, adus la unison printr-un text unic.

Ce a fost, în fapt, „cadoul” numit Septuaginta

Nu era o „binefacere culturală”. Era o reconfigurare. În Alexandria, sub patronaj ptolemeic, textul iudaic intră în atelierul elenistic și iese „canon”: limbă imperială, terminologie filosofică, ambiguități introduse intenționat, locuri deschise pentru „interpretare”.

- Ambiguitatea programată— pluraluri și formule care permit lecturi contradictorii (ex.: „să facem om…” din Geneza 1 devine cârlig pentru orice metafizică ulterioară; „pluralul maiestății”, „consiliu divin”, „trinitate” — fiecare își găsește „dreptul” în text). Textul încetează să fie verdict și devine teren de joc.
- Mitologizarea— Eden, „căderea”, șarpele, cronologii și personaje tratate ca motor teologic care răstoarnă axa Genezei 1 (chip, stăpânire morală, responsabilitate prezentă) în axa „defectului originar” și a dependenței de un mecanism extern (lege/har, caste/karma, dharma/iluminare). Canonul nu mai eliberează conștiința; o leagă.
- Lexic elenistic— categorie, „logos”, „ousia/esență”, structuri de gândire care permit respingerea lui Isus pe criterii filosofice („nu poți fi om și ‘fiu al lui Dumnezeu’ fără să amesteci ‘esențe’”). Disputa nu mai este morală („face binele sau răul?”), ci ontologică: un labirint ideal pentru blocarea responsabilității.

Acesta este calul troian: „o carte pentru toți” care intră cu fanfară pe poarta cetății, iar în burtă aduce paradoxuri, portițe și categorii ce golesc Revelația de conținutul ei simplu și ferm: omul este chip moral, responsabil acum.

Cum se vede efectul în istorie (nu în zile, ci în secole)

- Sec. III–II î.Hr.: Septuaginta devine textul diasporei. „Sta scris” începe să însemne „sta scris în greacă”. Autoritatea se mută: de la cuvântul viu — la corp canonic.
- Sec. II–I î.Hr.: iudaismul intră în epoca disputelor. Alexandrinii discută „alegoric”, fariseii multiplică garduri în jurul legii, saducheii negociază cu puterea. Canonul în limba imperiului uniformizează formele, dar fracturează sensul.
- Sec. I d.Hr.: conflictul explodează. În locul pocăinței morale (Ioan, Isus: renunță la rău, fă binele pe care îl știi), scena publică devine tribunal de definiții. Isus este respins pe temeiuri filosofice (esență, putere, prerogativă), nu pentru că ar fi fost „imoral”. Mesajul lui — incontrolabil politic— este înlocuit rapid, după execuția Lui, de teologia paulină: har, „trup”, instituție, adică control.

- 70 d.Hr.— Templul este distrus. Iudaismul rămâne fără centrul cultic.
- 132–135 d.Hr.: a doua revoltă; Ierusalimul devine Aelia Capitolina; accesul evreilor este interzis. Cetatea dispare din viața lor. Ce le rămâne? Canonul. Cartea aceea, deja lucrată de filosofie, alimentând infinite școli și controverse.
- Sec. II–V d.Hr.: Rabinii organizează un „zid" textual (Mișna, Talmuduri). Prea târziu.
- Creștinismul paulin își fixează propriul canon, pentru Imperiu.
- Islamul, mai târziu, va lua aceeași rețetă (text unic, interpretare autorizată).
- La finalul a câteva secole, bilanțul e acesta: Revelația (ca apel direct la conștiință) a fost suprapusă de un corp canonic care produce dependență. Templul și Ierusalimul sunt pierdute. Rămâne o ordine text-centrică, în care adevărul nu mai este o chemare simplă („fă binele"), ci o birocrație a sensului.

Când Templul a ars și Ierusalimul a fost șters, evreii au încercat să se refugieze în ceea ce credeau că le rămăsese: textul. Dar și aici au descoperit că lupta era deja pierdută. Septuaginta circula de un secol și jumătate, fusese adoptată de diaspora, devenise text de lucru pentru noua religie creștină și era deja „canon" în toată lumea greco-romană. Ceea ce rabinii au încercat mai târziu, prin Mișna, Talmud și masoreți, nu a fost o „recuperare", ci doar o cosmetizare: un text vocalizat, împodobit cu note, dar imposibil de curățat. Canonul intrase în circulație globală și nu mai putea fi schimbat.

Aceasta este ultima victorie a calului troian: poporul care primise Revelația vie a ajuns să slujească unui text străin, deja infestat de ambiguități și paradoxuri. Încercarea de a-l „repara" nu a făcut decât să confirme neputința. Iudaismul post-Templu nu a mai fost religia adevărului, ci administrarea unui corpus impus de filosofie și răspândit de imperiu. În acel moment, bătălia nu mai era despre Templu sau cetate, ci despre sens, și sensul fusese deja confiscat.

De ce este „cal troian", nu „dar cultural"

Un dar nu-ți schimbă natura relației cu adevărul. Septuaginta a făcut exact asta. A mutat centrul de greutate dinspre responsabilitatea morală directă spre autoritatea textului administrat de interpreți.

A introdus ambiguități suficient de mari încât orice sistem hegemonic să-și poată trece peste text propria armură: paulinismul și imperiul, apoi islamul, au putut „citi" în textul LXX exact ce aveau nevoie ca să uniformizeze masele.

S-a obținut dublul câștig:

- politic, împărații au unit popoare disparate sub aceeași normă scrisă;
- filosofic, s-a tăiat ideea centralăa Revelației — omul, chip moral, liber și responsabil acum.

În locul ei s-au instalat paradoxuri (cădere ontologică, har exterior) care anulează subiectul moral sau îl subordonează unui mecanism.

Transformarea in canon

- „Dar Septuaginta e doar o traducere.” Fals. Orice canon pe limba hegemonului este o reconstrucție. Când treci textul prin gramatica și metafizica elenistă, schimbi tipul de întrebare. Nu mai întrebi: „ce trebuie să fac?” (moral), ci „ce este?” (ontologic). Odată ce ai mutat întrebarea, ai schimbat religia.
- „Canonul ar fi apărut oricum.” Nu. Evreii avuseseră secole să-și „fixeze” colecții obligatorii. Nu au făcut-o. Canonul apare în epoca elenistică, simultan cu mecanica imperială a uniformizării. Cronologia vorbește suficient.

De ce contează azi

Pentru că aici se rupe tot: adevărul ca responsabilitate personală (Isus: „pomul bun face rod bun; fă binele!”) a fost înlocuit de adevărul ca text administrat de putere. Odată intrat calul troian, cetatea a primit „darul” care a făcut-o administrabilă, dar i-a scos inima.

Prin canon Revelația a fost estompată și paradoxul a fost instalat ca normă.